

Verhalen van de oermoeders

*Twintig verhalen over drieste dames en
vrije vrouwen in het verleden*

Colofon

ISBN: 978 94 6365 030 4
Eerste druk 2018
© 2018 Mirjam Hommes

Uitgeverij Elikser
Ossekop 4
8911 LE Leeuwarden
Telefoon: 058 - 289 48 57
www.elikser.nl

Vormgeving omslag en binnenwerk: Evelien Veenstra

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op wat voor wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteur en de uitgeverij.

This book may not be reproduced by print, photoprint, microfilm or any other means, without written permission from the author and the publisher.

Verhalen van de oermoeders

*Twintig verhalen over drieste dames en
vrije vrouwen in het verleden*

Mirjam Hommes

Inhoud

De oermoeders	7
Lucy, de zwervende	18
Eva, de eigenzinnige	24
Europa, de verbindende	31
Eleonora, de charmante	44
Jeanne, de strijdbare	59
Kenau, de commandante	74
Amsterdam, de aantrekkelijke	88
Renaissance, de verlichte	100
Belle, de opstandige	106
Marianne, de rechtlijnige	118
Vrouwen verbinden zich	127
Burgeressen bewaken hun nieuwe status	133
Metropool, de feestende	140
Suffragettes stellen eisen	148
Rosa, de dappere	159
Dolle Mina, de ludieke	164
Malala, de propagandiste	170
De breinprofessor	176
Intermezzo	183
Het grote zwarte niets	193
Oermoeders' couveuse-model	203

De oermoeders

Volgens het Bijbelse scheppingsverhaal werden Adam en Eva als eerste mensen kant-en-klaar door een hogere macht, God, als man en vrouw geschapen, als kroon op zijn zesdaagse schepping van 'alles': zon, maan, aarde, sterren en planeten, inclusief alle fauna en flora. Intussen is de wetenschap zo ver gevorderd met onderzoek van het zonnestelsel waar onze aarde deel van uitmaakt, dat die schepping van zes dagen op zijn zachtst gezegd onwaarschijnlijk is. De door de wetenschap gehanteerde theorie over het ontstaan van onze aarde als deel van een compleet zonnestelsel, spreekt over een '*big bang*' (oerknal) waarbij dit zonnestelsel vele miljarden jaren geleden zou zijn ontstaan.

Volgens diezelfde wetenschap was de aarde in de eerste tijd van haar bestaan nog lang een gloeiende vuurbal waar in nog eens miljarden jaren van afkoeling rondrijvende stollingen werden opgestuwd tot bergen; dit zou de fossiele afdraken van primitieve schaaldieren op grote hoogte verklaren. Nog steeds schuiven continenten op een diepe onderlaag van gloeiende materie uiterst traag uiteen of naar elkaar toe. Zo schuift Afrika langzaam, micromillimeters per millennium, op naar Europa: helaas bij lange na niet snel genoeg om de huidige oversteek van oorlogsvluchtelingen simpeler te maken. Wie de vorm van de continenten op de kaart of globe ziet, kan zelf vaststellen dat Afrika ooit aan Zuid-Amerika

moet hebben vastgezet – als bij een puzzel lijken ze in elkaar te passen. In die oertijd moet de temperatuur voor zelfs maar de primitiefste vorm van leven veel te hoog zijn geweest. Zelfs gassen moesten eerst nog afkoelen tot lucht en water om een dampkring te vormen die het begin van een plantenwereld mogelijk maakte.

Maar nog steeds geen menselijk of zelfs maar dierlijk leven te zien. Het ontstaan van uiterst primitieve diersoorten duurde nog eens een paar miljard jaar, nog steeds zonder een schepper van buiten af. De aarde was een zelfwerkend laboratorium waar alle elementen vrij spel hadden en nieuwe formaties ontstonden, waarvan de meeste ook weer zonder succes verdwenen. Nog niemand die op het idee kwam iets te ordenen of te regelen, er bestond zelfs nog geen besef van tijd. Dat zou pas een rol gaan spelen toen na nog eens miljarden jaren een tot denkende diersoort uitgegroeide mutatie, de mens, behoefte zou krijgen aan een verhaal waarin aan ‘leven’ een diepere zin werd toegekend. En waar vraag is, volgt steevast aanbod.

Intussen was Moeder Aarde diezelfde vele miljarden jaren lang bezig geweest met het doven van de laaiende vuurzee bij haar explosieve lancering in de ruimte van het nieuw gevormde zonnestelsel. Geen instructeur te bekennen, ze zou het allemaal zelf moeten doen, besepte ze. Gelukkig vond ze na nog eens miljarden jaren Moeder Natuur aan haar zijde en er ontstond een hechte vriendschap die tot op de dag van vandaag voortduurt. Het was meteen duidelijk dat het scheppen van orde in die chaos een enorme klus zou wor-

den en dan heb je stevige vrouwen nodig die van aanpakken weten; niet geheel toevallig dragen alle scheppende en vormende krachten de namen van vrouwen: Natura, Terra, Aqua, Aarde of Gaia – stuk voor stuk stevige vrouwen als begin van alle leven op aarde.

Moeder Aarde en Moeder Natuur waren zo wijs de planeet in plaats van kant-en-klare modellen een overdaad aan kansen, vormen, kleuren en uitrusting te schenken waar de soorten zelf op konden voortborduren: eerst de plantenwereld en, toen dat succesvol bleek, ook alle dieren. Soorten die niet konden ‘aarden’ of die de geboden kansen niet benutten, verdwenen geluidloos – jammer dan – van het toneel en maakten plaats voor betere varianten. Allerlei methoden van vermeerdering kregen een kans: voor grassen en planten werd het (net als voor bacteriën) een kwestie van celdeling, splitsen, stekken en uiteindelijk zelfs van zaad dat door de wind verspreid kan worden. Daarna kwamen lastiger vormen aan de orde, zoals insecten die zelf hun bevruchting moesten regelen.

Het liep zo goed dat de Moeders reptielen en vogels aan het assortiment toevoegden die eieren legden en hun appetijtelijk broedsel zelf moesten bewaken, waarvoor samenwerking tussen man en vrouw nodig was. Ook dat scheen te lukken, totdat de aarde geleidelijk het terrein werd van tot monsters uitgegroeide sauriërs die andere soorten verdrongen. Toen daarmee het hele project uit balans begon te raken, waren de Oermoeders dan ook erg blij met hun verdwijnen, of dat nu door overgewicht kwam of door de inslag

van een komeet – het was in elk geval een grote knal en het ging zo snel dat het niet eens overal goed te zien was, maar het kwam de Moeders wel prima uit. Ze waren net toe aan een nieuw experiment.

Na alle groen, insecten, vissen, amfibieën, vogels en dino's bedachten ze de zoogdieren. Geen nesten met eieren meer die door man en vrouw samen tegen rovers bewaakt moesten worden, maar een heel nieuwe formule: directe zaadlozing van de man in de vrouw en verdere foetusgroei in een daarvoor ingerichte baarmoeder. De oermoeders kregen er steeds meer plezier in en werden overmoedig. Hulpeloze pasgeborenen overleefden alleen via bewust gedeeld langdurig ouderschap, een riskante uitdaging, met als enige steun wat extra hormonen. Zo leerde deze zoogdiersoort het basisbrein verder te ontwikkelen, waarbij alleen de best aangepaste varianten erin slaagden zich voort te planten en de genen door te geven. Dit vermogen tot aanpassing noemden de moeders 'evolutie'. Ze zijn zelf nog steeds het meest nieuwsgierig naar de uitkomst van zulke varianten en praten van tijd tot tijd even bij, in de gezellig ingerichte grot waar Moeder Natuur zich heeft gevestigd.

Zo bespraken ze op een mooie dag, bijna vier miljoen jaar geleden, hoe in een tijd van voedselschaarste een overmoedige soort de veilige bomen verliet en zich op de vlakte waagde. 'Gevaarlijk', zei Moeder Aarde, maar Moeder Natuur was positiever: zij stimuleert graag ondernemende types en wacht af wat voor oplossing ze zelf bedenken. En ze had het goed gezien. Sinds deze zoogdiervariant, de mens, zich

op de gevaarlijke open vlakte waagde, ontstond behoefte aan onderlinge communicatie, waarmee het spraakvermogen werd ontwikkeld en een ervaringsgeheugen ontstond. Alles uiteraard over vele duizenden eeuwen, elke generatie een minimaal stapje verder, waarmee de nieuwe diersoort ‘mens’ zich over de aarde verspreidde en varianten vormde op grond van klimaat en geografische condities. Sommige soorten mengden zich op die lange route, zodat ze slimme dingen van elkaar overnamen en ook die in de genen opsloegen.

Die denkende diersoort leefde in groepen, waarbij communicatie evolutionair voordeel opleverde zodat kreten zich in vele millennia tot woorden en taal begonnen te ontwikkelen. Uit die alleroudste summere talen valt niet alleen iets af te leiden over het leven in die tijd, maar ook over de geleidelijk groeiende behoefte aan een gedeeld stamgeheugen via de verhalen van oudere stamleden. Natuurverschijnselen werden zo al gauw tot boze krachten met slechte of goede bedoelingen, op één lijn met vaag herinnerde voorouders die men moest eren of bezweren. De soort begon de doden te begraven of te verbranden met vaste rituelen in een gedeeld besef van verlies – toch dacht men ze af en toe ’s nachts nog te zien. Maar dan verdwenen ze weer; waarheen?

‘Leuk experiment,’ knikt Moeder Aarde, ‘een denkende en onderzoekende soort die wat levendigheid brengt in het alledaagse gebeuren van eten of gegeten worden!’ Zij is veruit de oudste en daarmee de meest bedaagde van beide vrouwen. Op haar gebied gebeurt niet elke dag iets bijzonders

maar als het eens gebeurt, is het wel meteen goed raak: vulkaanexplosies, aardverschuivingen of overstromingen. Dat heeft haar huiverig gemaakt voor al te grote veranderingen, zoals Moeder Natuur die graag uitprobeert. Zelf heeft ze soms last van inwendige bloedingen of juist verstoppingen – het vuur van de oerknal is in haar binnenste nog lang niet uitgewoed en ze moet het allemaal wel kwijt: wrijven helpt niet.

Intussen heeft ze wel vragen aan Moeder Natuur. ‘Waarom’, vraagt ze, ‘laat je eigenlijk van elke soort evenveel mannelijke als vrouwelijke dieren geboren worden? Al die overtollige mannetjes die elkaar onderling bevechten om de leider van de groep of kudde te worden ... Het moet toch mogelijk zijn om op elk mannelijk dier hooguit vijf vrouwelijke geboren te laten worden – met één gezond jong mannetje kun je makkelijk een complete groep of stam dieren in één keer bevruchten. Wat moet je met zoveel?’

‘Ach,’ zegt Moeder Natuur, ‘van zaad heb ik eigenlijk nooit te veel; het meeste gaat sowieso verloren met de wind, en anders wel in het vroegste stadium van de nieuwe vrucht, als zich een afwijking voordoet – *better safe than sorry*. In de nieuwe zoogdieren-soort heb ik het anders aangepakt: ik heb een hormoon in mannetjes ingebouwd dat hen als puber dwingt de macht binnen de groep of kudde te grijpen. Soms lukt dat, maar meestal niet en wordt het opstandige jong uit de groep gestoten, waar hij ten prooi valt aan altijd rondsluipende roofdieren: die weten allang hoe laat het is. Misschien wreed, maar mijn wereld kent geen koelkast

en voedsel moet wel vers zijn. Mannetjesdieren zullen altijd om de macht strijden en aangezien er maar één kan winnen, staat het lot van andere strebers al gauw vast en de roofdieren slaan meteen toe. Zo selecteert elke groep de sterkste man als leider en voeden de uit de groep gestoten mannen de wereldbevolking, dacht ik toen nog – maar uiteindelijk is het helaas anders verlopen. Het begon er al mee dat de uit de boom afgedaalde aapmensen in hun veilige grotten zich vragen begonnen te stellen over meer dan alleen de jacht en het verzamelen van vruchten. Naast opslag van nuttige zaken vormden zich ook vreemde ideeën in hun zich langzaam ontwikkelend brein – soms was het alsof hun overleden voorouders er nog waren. Ze hoorden in hun slaap hun vertrouwde stemmen en meenden ze zelfs te zien, als een schim die er snel vandoor ging als je hem wilde aanraken. De doden waren blijkbaar nog ergens en bemoeiden zich op de achtergrond met de groep. In plaats van ze te laten liggen, ging men de doden begraven of verbranden, met vaste rituelen en spreuken vanuit het idee van hogere machten die de stam leidden. Daar ging mijn mooie plan van mannenoverschot als wereldwijde voeding – althans voor deze diersoort: bij andere dieren loopt het nog steeds prima.’

Van die vroegste menselijke culturen valt alleen aan de hand van bodemvondsten iets te zeggen over hoe ze leefden. Brandsporen kunnen wijzen op koken en bakken van voedsel, maar dus ook op ritueel verbranden van de doden. In elk geval moet er een slimmerik zijn geweest die in staat was het gevreesde vuur tot hanteerbaar instrument te maken. Ontwikkeling van het spraakvermogen maakte het mogelijk

berichten over te dragen en – wie weet – elkaar verhalen te vertellen over beroemde voorouders als superheld. Die voorouders konden op den duur magische status krijgen waaruit een cultuur van verering en rituelen ontstond. Het besef dat voorouders de aarde geschapen zouden hebben speciaal voor hun stam, met alles erop en erin, is bij alle groepen terug te vinden. Ze ontwikkelden allemaal passende patronen bij hun voorouderverhalen, omkleed met rituelen, geleid door een toplaag die in hoog aanzien stond.

Tot dat punt leken de meeste menselijke culturen op elkaar: jagen, vissen, verzamelen van vruchten en bessen, met 's avonds gezellige voorouderverhalen. Maar op een gegeven moment verlieten zij hun grotten, gingen over tot landbouw en begonnen zich de aarde toe te eigenen; bossen en wouden werden gekapt, stromen verlegd, putten geslagen en dieren getemd. De uitvinding van het wiel hielp bij die activiteiten: eerst gebruikten zij nog hele boomstammen om rollend een zware last te verplaatsen, totdat een slimmerik zag dat je die stam ook in plakjes kon zagen en er een stok doorheen kon steken als verbindings-as. Ze maakten toen nog geen standbeelden, anders had de uitvinder van het wiel er vast wel één gehad.

Er werden huizen gebouwd, wegen aangelegd, maar ook grenzen getrokken die ieders privédomein markeerden. Om dat grondbezit vast te leggen, ontstond het schrift; eerst nog op kleitabletten maar niet veel later op perkament, gemaakt van bladen van de papyrusplant – ook nog eens met eeuwige geldigheid... De stamleiders konden hun nieuwe positie al-

leen versterken via zogenaamd ‘van hogerhand gegeven’ regels en wetten, dus kwamen zij op het idee een supermacht in het leven te roepen – God, de vader en de schepper van alles, zowel op aarde als in de zeeën en de hemel. Die zou – nota bene in één week – zon, maan, sterren en aarde hebben geschapen, inclusief alle planten en dieren, met als sluitstuk de mens, in kant-en-klaar mannelijke en vrouwelijke uitvoering: de man Adam en de vrouw Eva.

De Oermoeders vielen van hun kruk toen ze dat hoorden – hoezo een vader? ‘Kijk om je heen,’ riepen ze, ‘alles is ons werk! We hebben miljarden jaren nodig gehad om alles te ontwerpen en te laten functioneren en nu wordt er nota bene een man opgevoerd die het allemaal in zijn eentje gedaan zou hebben, nog wel in een week!’ Maar niemand luisterde, de intussen geëvolueerde mensheid had zich al afgekeerd van haar natuurlijke moeders, gelokt door de bescherming die een vaderfiguur met vaste regels kon bieden. Vrouwen werden in dit nieuwe concept productie- en ruilmiddel in het streven naar macht van hun vaders, die in onderlinge competitie regels stelden voor wat voortaan beschaving zou heten in plaats van evolutie. Als basis voor hun macht ontwierpen die vaders een verhaal over die zelfbedachte eenmalige schepping van de aarde door een super-vader, genaamd God.

Volgens dat verhaal zou de mens door zich aan in steen gebeitelde wetten te houden, na de dood een vaag omschreven paradijs bereiken; tot die tijd zorgde een geselecteerde groep van stamoudsten als rechters voor handhaving van de meegegeven regels en wetten. Om hun machtspositie in stand

te houden, verboden die zelfbenoemde leiders elke vorm van kritiek en elk onderzoek dat hun mening niet bevestigde, laat staan zou tegenspreken. Zo werd in een vroeg stadium de neiging tot zelfstandig denken en kiezen – de basis van Moeder Natuur’s evolutie – tot ‘zonde’ verklaard. Maar de zelfbenoemde vaders gingen nog verder: om verworven bezit binnen de familie te houden, werden dochters uitgehuwelijkt aan de meest interessante partners van het familiehoofd. Die nieuwe door vaders opgelegde lifestyle zou zo nog eeuwenlang het enig toegestane model van de door mannen geleide samenleving worden en zo de natuurlijke dating-markt verstoren die tot de succesvolle geneselectie van Moeder Natuur had geleid.

‘En je vergeet de grote gevechten,’ zegt Moeder Aarde: ‘de oude stammenstrijd om de interne macht zal voortaan ongetwijfeld uitgebreid worden met aanspraken op grond en bezit: daar bestaat nog niet eens een woord voor, maar laten we het voorlopig ‘oorlog’ noemen. Het mannelijk hormoon zal als vanouds tot competitie aanzetten en dat belooft niet veel goeds. Ik reken op jou om iets met die hormonen te doen, anders wordt het echt hommeles op onze mooie planeet ... Doe iets met die mannen, of anders met hun vrouwen om tegenwicht te bieden tegen dat escalerend wapengekletter. We zullen waar mogelijk fantastische vrouwen moeten sponsoren en aanzetten tot acties om tegenwicht te bieden aan de verheerlijking van krijgsheren en brute helden door het nageslacht!’

‘Goed idee’ vindt Moeder Natuur: ‘we moeten de vrouwen zelf inschakelen om dit tij te keren – begin jij met het oudste

verhaal op te schrijven, dat van die allereerste Lucy die de veilige boom verliet en zich op de vlakte waagde – uiteindelijk is zij uit jouw aarde opgegraven! Maak er een spannend verhaal van waar vrouwen inspiratie uit kunnen opdoen om een eigen koers te varen en zo ons mooie nieuwe project een kans van slagen te geven.’ ‘Het had ook een man kunnen zijn’ werpt haar vriendin tegen, ‘maar dat maakt voor die aller-vroegste periode niets uit, natuurlijk. Het zal voor jou moeilijker zijn om de juiste tegendraadse types te vinden!’ Moeder Natuur weet eigenlijk al meteen met wie ze gaat beginnen, maar ze houdt het nog even voor zich – ze heeft geen haast. Eerst maar het verhaal van Moeder Aarde.

De Oermoeders drinken op dit nieuwe plan en vinden troost in de zekerheid dat zij hun oude buurman, Vadertje Tijd, aan hun zijde weten: nu slaapt hij nog rustig in zijn morsige grot, maar ooit zal hij de mensheid met de gevolgen van die mannelijke bezit- en strijdcultuur confronteren; dan zal diezelfde mensheid ongetwijfeld om terugkeer van haar verloren moeders smeken. Intussen spreken die oermoeders af onderling contact te houden en regelmatig bevindingen uit te wisselen en te bespreken.

Lucy, de zwervende

De eerste mensachtige soort waarvan resten gevonden zijn – de rechtop lopende tussenvorm tussen aap en mens – leefde rond drie miljoen jaar geleden in Oost-Afrika; men neemt aan dat het deze soort was die zich van daaruit in honderduizenden jaren over de aarde heeft verspreid, steeds een eindje verder en zich aanpassend aan de nieuwe omgeving. In 1974 vonden archeologen bij opgravingen in Oost-Afrika de fossiele resten van een aapachtige vrouw, die zij Lucy noemden vanwege het toen populaire lied *Lucy in the sky*. Ze had al wel voeten met redelijk normale tenen, wat aangeeft dat ze rechtop liep en niet langer in bomen leefde. Ze was maar 1,20 meter lang en at waarschijnlijk alleen maar plantaardig voedsel – veel meer weten we niet van haar en haar soortgenoten. Dus wel de oudst ‘bekende’ vrouw, maar helaas te weinig voor een persoonlijk verhaal – mooi dat ze het uiteindelijk als historisch model toch gemaakt heeft!

Dit rechtop lopen wordt gezien als eerste stap in de ontwikkeling tot mensensoort: het maakte de handen vrij voor het hanteren van primitieve werktuigen als stokken en stenen die op den duur door latere generaties doelmatiger zouden worden gemaakt. Lang voor de holbewoners die de beroemde grottschilderingen aan ons nalieten, woonde deze mensensoort al verspreid over heel Afrika. Deze eerste ‘echte’ mensen moeten als groep (*extended family*) samengeleefd

hebben, waarbij de geleidelijke ontwikkeling van spraak het mogelijk maakte ervaringen uit te wisselen en samen te werken. Vanuit het oosten van Afrika trokken zij in de loop van vele millennia verder noordwaarts, steeds een stukje verder, al naar gelang er voedsel, water en woonplekken te vinden waren.

Ze leefden bij de dag, waarvan het grootste deel opging aan zoeken en verzamelen van voedsel – vrouwen en kinderen op zoek naar vruchten en eetbare planten, de mannen als groep op jacht, zoals ook in de beroemde grotschilderingen van Zuid-Europa en Zuid-Afrika te zien is. In tijden van hongersnood trok men verder, zonder echt te weten waarheen en ongetwijfeld zijn er op die lange tochten veel stammen ten onder gegaan: af en toe wordt nog steeds wel ergens een teken van hun leven teruggevonden, zoals fossiele voetafdrukken of een onderweg verloren werktuig. Zo schoof de mensheid gedurende honderdduizenden jaren steeds een stukje verder op, zonder ander doel dan een beter leven. Uiteraard waren er ook nog steeds veel stammen die vanwege goede jachtgronden dicht bij hun oorsprong konden blijven, in het enorme Afrika zelf.

Via het Midden-Oosten verspreidde de rechtop lopende mensensoort zich ook naar het noorden en kwam aan de andere kant van de Middellandse Zee terecht. Steeds verder opschuivend moet men in het uiterste noorden ook de Beringstraat bereikt hebben, die tijdens één van de vele ijstijden overgestoken kon worden, zodat de weg naar Amerika open lag. Zich in veel generaties aanpassend aan de lokale

omstandigheden, verspreidde de mens zich ook daar, terwijl de stammen die in Europa bij de Atlantische Oceaan uitkwamen, moesten kiezen tussen Noord en Zuid. Eén van die zuidwaarts trekkende stammen kennen wij als de holbewoners die de beroemde grotschilderingen in Zuid-Frankrijk en Spanje achterlieten. Ook een deel van de zogenaamde Neanderthalers nam rond tweehonderdduizend jaar vóór het begin van onze jaartelling die afslag, waar ze op den duur zijn uitgestorven – men denkt dat dit kwam doordat ze zich niet met andere stammen mengden: inteelt zou tot genetische verzwakking hebben geleid.

In elk geval mengden de stammen die bij de Atlantische Oceaan rechtsaf sloegen naar het noorden, zich wél met andere groepen en werden zo onze westerse voorouders. Samen groeiden zij uit tot een soort die beter tegen kou bestand was en de diverse ijstijden kon doorstaan die nog zouden volgen. Ze leerden van elkaar, sloegen die kennis in de genen op en droegen haar aan het nageslacht over, waaruit ‘de Europeaan’ is ontstaan. Er moet dus nog steeds een basis aan oerervaringen onder in de geestelijke bagage van zelfs de modernste Europeaan liggen, waar hij of zij zich zelden van bewust zal zijn, maar die op onverwachte momenten ineens de kop kan opsteken. De geur van de savanne, het oerwoud – zelfs de luchtvochtigheid in een oerwoud: het zit er nog allemaal in, zeggen de biologen. Lucy’s oerwereld blijft zo ook de moderne door Afrika reizende Europeaan aanspreken ...

Omdat nog niemand kon schrijven, werden alle verhalen uit de historie van de stam eeuwenlang alleen mondeling over-